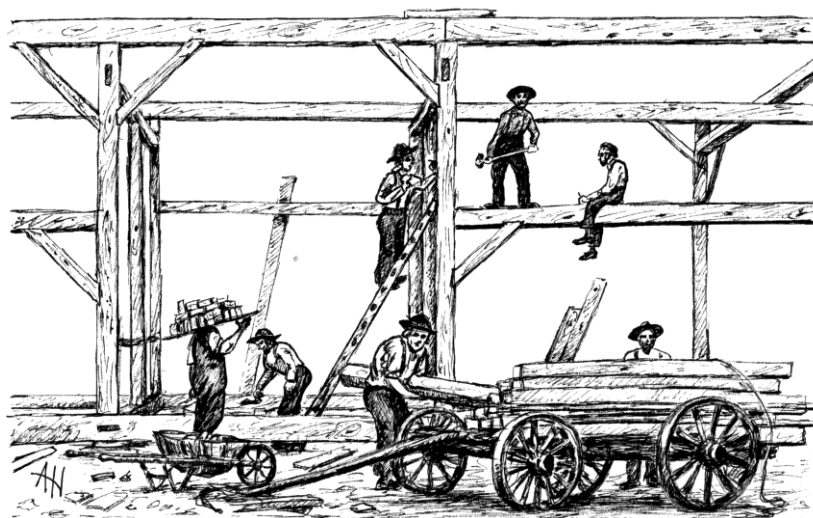

1878 Kirkegårder fra Stjørdalen i Nordstatene

I 2005 skrev jeg et kapittel i *Stjørdalens krønike* - bind 5 om nedleggelsen av Stjørdalen kirke ved Reynolds sør av Grand Forks i Nord-Dakota. Dette var en av kirkene som hadde fått sitt navn gitt av emigranter fra den menigheten de forlot i gamlelandet. De var ikke alene om å tenke slik. Det første norske immigranter gjorde da de slo seg ned et sted i Amerika, var å plante noen anker, noen røtter tilbake til moderlandet. Etter å ha etablert seg som best de kunne i enkle jordhytter, senere mindre trehytter - gikk tankene til et minimum av fellesskap. De dannet "a community", et mindre samfunn. Avstandene var store. Derfor ble det mindre enheter spredt rundt omkring. USA ble dannet med basis i Stater, derfor ble County (fylke) og Township/Twp (kommune) langt mindre enn hva vi har i Norge hva gjelder fylker og kommuner, og kommunene ble etter hvert av mindre betydning. Men til å begynne med var de svært viktige.

Nybyggerne bygde først - eller samtidig - ei kirke og en townhall (rådhus). Disse utgjorde sentrum i "kommunen", hvor townhall også kunne utgjøre skolen. Dette var veldig små bygninger, i nærheten av kirka. På gamle Twp-kart ser vi disse rådhusene/skolene spredt rundt omkring - og hvor hver enkelt ikke har et navn, men et nummer. Samtidig etablerte de streets/avenues også utover på landsbygda/prærien/the great plains. Dette er et finurlig system, bygd på blocks/kvartal og avstander som gjenspeiles i den adresse vedkommende farm/ranch fikk - og hvor tallet i adressen indikerer en avstand.

De som dro vestover og etablert sine små samfunn, ga lokale navn fra hjembygda i Norge til så vel området som tettstedet. Det er vel knapt noe sted i Norge som ikke er gjendøpt i USA, eller rettere sagt var. Etter hvert som utviklingen skred frem, gikk de fra desentralisering til sentralisering. Mindre levedyktige steder forsvant totalt, eller ble oppslukt av

andre. Kun visse navn ble igjen på kartene, og etter hvert som generasjoner døde ut - forsvant de mest lokale navnene. Slik ble det også med Twp, skoler, kirker og lignende. De mindre steder og kirker var ikke lenger levedyktige, avstandene ble mindre (bilen) og mange ble solgt og innlemmet i større menigheter. Noen få kirker ble flyttet, men de fleste ble revet. Tilbake stod derfor en rekke mindre cemetery (kirkegårder). I visse områder i Nordstatene ligger disse ganske så tett i tett. Flere har beholdt sine navn fra Norge, og ved en grundig gjennomgang av Twp-kart burde det være mulig å finne et sted som bærer nettopp din kommune- eller tettsteds navn. Da de ulike menigheter ble nedlagt eller gikk inn i andre, ble det ut i fra trosretninger etablert såkalte synoder. Noen har fortalt meg at det i USA finnes nærmere 15 slike norske, men kun en svensk. Dette er ganske så symptomatisk. I forhold til svenskene, dominerer Norge og nordmenn totalt - svenskene er nøytralisert og Sverige knapt nevnt.

På mine reiser (research) i Nordstatene har jeg kommet over et utall med navn hentet fra Trøndelag. Værnesregionen er ganske så godt representert. Nå finnes det sikkert flere kirker

og gravplasser (cemeteries) som bærer navn fra Stjørdalen og omegnen. Det er en enkel sak å kartlegge disse, problemet er tid. Kanskje en Masteroppgave? Det sies at andre tettsteder i vår region har kirker/kirkegårder i Midtvesten med tilsvarende navn, men jeg har foreløpig kun kommet over og besøkt følgende 10, i tillegg til den sør av Grand Forks, ND omtalt i bind 5.

Hegre Church and Cemetery i Skyberg, Minnesota
Hegre Cemetery i Madison, Minnesota
Hegre Cemetery i Colman, Sør-Dakota
Stordahl Cemetery i Dell Rapids, Sør-Dakota
Stordahl Church and Cemetery i Galesburg, Nord-Dakota
Stordahl Cemetery i Wildrose, Nord-Dakota
Stordahl Church and Cemetery i Roscoe (Zumbrota), Minnesota
Vernes Church i Devils Lake, Nord-Dakota
Vernes Church i Fertile, Minnesota
Vernes Church and Cemetery i McIntosh, Minnesota

Hegre Church and Cemetery i Skyberg, Minnesota

Hegre kirke i Skyberg, West Concord - sør av Kenyon i Goodhue County, Minnesota - ble etablert i et området som het South Prairie. Dette distriktet ble tatt i bruk ganske sent. En meget god innhøsting i 1877 tiltrakk seg mange nybyggere i hele Nordvesten, og med ett var det mange nordmenn på et lite område, som følte at de ville ha ei kirke og en menighet for dem selv. Til å begynne med ble de fleste tjenester utført i skolebygg og private hjem. Denne norske kolonien ble oppmuntret av pastor B. J. Muus ved Holden kirke, som etter hvert fremstod som en moderkirke for flere andre menigheter i nærheten. Nordmannen Muus startet også St. Olaf College. Det ble raskt oppnevnt en komité som skulle finne et stedsvalg for en kommende kirke. Denne bestod av John Hegseth, Anders Hegseth og Lorents Hammer. De fant "two acres" (8 mål) hos Ole Hanson, som skulle dekke kirke og kirkegård. Jorda ble kjøpt i 1883 for 50 dollar.

Som vanlig var det stedets kvinner som satte i gang innsamling av midler, mens mannfolka dannet styre og stell gjennom pastor M. O. Böckman, som ble styreleder. Mange av de som nå sluttet seg til menigheten, kom fra menigheten til Gol kirke, hvorpå en fikk et naturlig skille ved 27 section, Kenyon Twp. På et møte hjemme hos Sven Slettum ble navnet diskutert, og det stod mellom Trondhjem, Hegre eller Vernes. Hegre ble valgt etter Hegra kirke i Stjørdalen.

Jeg sitter på navnelisten over medlemmene av den første menigheten (congregation), og det er som om hele Hegra og Stjørdal hadde flyttet seg til prærien i Minnesota. Grunnsteinen ble lagt i 1878 av pastor Böckman. Tømmeret ble hentet med muldyr i Claremont, MN av John Thompson og Anders H. Hegseth. Anders Hegseth ble den første kirketjener, og som besørget den aller første tjenesten, nemlig begravelse av lille Klara, en baby av familien Peder Kyllø. Den første pastoren som tjenestegjorde var nevnte pastor Böckman. Han var født i Norge i 1849.

I 1879 bestemte menigheten seg for å søke medlemskap i Synoden: Norwegian Evangelical Lutheran Church. Her var de i den første turbulente tiden frem til 1891 da menigheten forlot Synoden og gikk til Norwegian Lutheran Free Church. Hegre kirke i Goodhue County hadde en trang fødsel. Avlingene slo feil, økonomien deretter, og det

var lite med kapital - flere hadde ikke engang råd til å betale medlemsavgiften. Det var ikke penger til å ansette en egen pastor. De lånte en prest av og til fra nabokirkene. Dårlige tider førte til kraftige diskusjoner også om hvordan budskapet skulle tolkes. Det kom til uenighet om hvilken doktrine som skulle følges. Flere forlot menigheten. Etter et forsoningsmøte i 1892 - kom kirka mer under faste former, hvor kvinnene dannet Ladies Aids - en organisasjon som tilhører kirka den dag i dag. Hegre kirke/menighet inngikk et samarbeid med Wanamingo og Hoff kirke. De delte en pastorstilling, hvorpå pastor Nils Halvorsen ble ansatt for 400 dollar i året. Det gikk mot bedre tider. Statutter og retningslinjer kom i mer regulerte former, først på norsk - siden oversatt til engelsk i 1930. Det viser hvor sterkt og lenge det norske holdt seg, trolig som et resultat av at de første diakoner/forstandere var alle norske: Anders Hegseth, John Hegset og Lars Erickson. Menigheten ansatte også en janitor (pedell). Det er artig å se at menigheten vedtok at hver familie skulle gi pastoren to sekker med havre til pastorens hester. Ellers kom interiøret og det nødvendige utstyret sakte men sikkert på plass. Kirka fikk ikke prekestol før i 1901. Og stallen ble ikke ferdig før i 1902. Første organist var Mary Hegseth i 1903. Hun tjente kirka og menigheten i mange år for 50 dollar året. Alt hadde tatt sin tid, og Hegre kirke ble ikke innviet før i 1903.

I 1913 kom ideen om å få til en kjeller hvor de blant annet kunne installere en stor ovn for oppvarming. Grunnet finansielle problemer klarte de ikke å få dette til før i 1928, paradoksalt nok samme året som elektrisiteten kom til området. Ovnene i kjelleren ble likevel brukt frem til 1951. I 1959 kunne det blitt brått slutten for kirkebygget. Den moderne oljefyren de hadde installert eksploderte.

Da pastor C. J. Carlson tjenestegjorde, ble det i 1919 dannet Søndagsskole. Peter og Ben Jacobsen ble meget sentrale, da de begynte å undervise både på norsk og engelsk. Det utviklet seg en heftig diskusjon hva gjaldt selve gudstjenesten, hvorvidt den skulle forrettes på norsk eller engelsk. Det ble fattet et vedtak om at de to språk skulle benyttes annenhver søndag. Slik ble det frem til 1923, da overtok kun engelsk. Eldre folk likte ikke at de gikk over til engelsk, og i en tid fremover ble det av og til holdt en mindre Gudstjeneste på norsk søndag ettermiddag. På denne tiden sluttet flere tyskere seg til menigheten, da deres egen kirke i Fairpoint ble nedlagt.

I 1955 kom diskusjonen om å slutte seg til American Lutheran Church. Sterke følelser kom igjen i sving. Etter tre avstemninger, den siste i 1961 - ble det bestemt å slutte seg til ALC, men det gikk likevel enda en del år før de ble fullverdige medlemmer, i 1979. Dette hadde mest å gjøre med "hvilken bok" (hymnal) de skulle underlegges.

Hegre kirke, på linje med andre kirkesamfunn måtte igjennom debatten om fond, gaver og økonomiske bidrag. John Holden ga hele sin farm til kirka. En stund var det slik at kun de som ga penger hadde stemmerett. I 1966 holdt Moland, Trinity og Hegre kirker på å bli slått sammen, men det hele endte opp med at Moland trakk seg, og Hegre gikk sammen med Trinity den 1. september 1967. Trinity hadde lite å bidra med på det økonomiske plan, og gården som Hegre menighet eide, ble solgt for \$ 33 800 til Ben Daugherty - for å få økonomisk alburom. 14 000 dollar av denne summen ble benyttet til et kjærkommet nybygg i forlengelsen av kirka. Dette ble ferdigstilt i april 1968, og har tjenestegjort som klasserom, møterom og forsamlingslokale. Kirka fikk heis i 2001.

Lila Patterson

Tre av menighetens sønner har blitt prester: Gaylord Jacobsen, Williem R. Pencille og Stanley Cain. Amerikanske kirker er flinke til å ære sine soldater, og har nøye oversikt over sønner fra sin menighet som har deltatt i de ulike kriger - helt frem til i dag i Afghanistan og Irak. Falne får naturlig en fremtredende plass. I løpet av Hegre kirkes historie har menigheten mistet en soldat, nemlig nordmannen Nicolai Langemo i første verdenskrig.

Kilder: Gary og Judy Pavek, sammen med barnebarnet Joseph Wiegand

Hegre kirke i West Concord er i år 133 år, ikke gammel i vår målestokk - men likevel et spirituelt lite fyrtårn ute på prærien i Minnesota, bygd av stjørdalinger hvor hegrasbyggen var mest sentrale.

Hegre Cemetery i Madison, Minnesota

Madison er et kjent og kjært navn for mange nordmenn, og de fleste forbinder Madison med navnet på hovedstaden i Wisconsin. Men Madison er et av disse navnene som du omtrent finner i hver stat, og denne gangen skal vi til Madison i Minnesota, som ligger kun minutter fra grensen til Sør-Dakota i Lac qui Parle County. Straks innenfor grensen til Sør-Dakota ligger en annen Madison. Madison i Minnesota kaller seg selv "Lutefiskens hovedstad",

og er en liten sjarmerende småby med et aktivt og velorganisert museum og historielag. Kjører du nordover ut av Madison, ca. 4 miles på County Road 19 - og så tar til høyre et par miles, kommer du til Lake Shore South Twp og ”*The Little Church on the Hill*”. Her står nå en *replica* av den opprinnelige Hegre kirke som dessverre ble ødelagt i en storm i 1957. Kirkegården er fortsatt i bruk, og her hviler de første nybyggerne som slo seg ned i området, hvorav de aller første var hegrasbygg, noe navnet på kirka og kirkegården (cemetery) i seg selv indikerer.

Den 13. februar 1895 kommer en del såkalte familieoverhoder sammen i skolehuset i Lake Shore Twp, hvis formål blant initiativtakerne var å etablere ei norsk evangelisk kirke. Gunnar Klefsaas ble valgt til formann og O. J. Ohlaug til sekretær. Det ble ingen debatt om navnet, i og med at omtrent alle som var til stede var mannfolk som hadde utvandret fra Hegra i Stjørdalen. Navnet ble derfor: Hegre Norwegian Evangelical Lutheran Free Church. Igjen ser vi Hegre istedenfor Hegra. Ordet ”free” skulle sikre at ingen andre nybyggere i området ble ekskludert gjennom annen trosretning. Artikler og doktriner ble vedtatt der og da, og de som skrev under og dannet den første menigheten var: John J. Lund, Sivert J. Lund, Ole B. Oien, Ole A. Hegre, Gunder J. Lund, M. C. Mahle, M. S. Skordahl, I. A. Hegre, John O. Kleven, Gunder O. Klefsaas, Andrew B. Johnsen, M. G. Winge, O. J. Ohlaug, Ole J. Hjartdahl, E. O. Shelstad og M. O. Kleven.

Hegre Kirke før den ble ødelagt av storm og revet

O. H. Hegre ga 2 acres (8 mål) til grunn for kirka og kirkegården. Byggingen kunne starte. En ny komité ble dannet den 5. mars, hvorpå O. A. Hegre ble formann og O. J. Ohlaug sekretær. Formålet var å finne ut hvilket undertrossamfunn innen en synode en skulle slutte

seg til hva gjaldt prestelig tjeneste. En avstemning blant de oppmøtte ga 8 i favør av Hauges Synod og 3 for The United Church. Lovverket og retningslinjene fra First (Ness) Lutheran Church i Madison ble adoptert med visse unntak, og presten A. O. Oppegaard ble gitt et kall for midlertidig tjeneste. Denne ble reforhandlet hvert år i sju år. Inntil kirka stod ferdig i 1899, ble gudstjenesten holdt i skolebygget.

En dag i august 1957 kom det en forferdelig storm, som ødela Hegre kirke. Etter en lang og omstendelig debatt, ble det bestemt å ikke reparere kirka. Kirka som hadde tjent stjørdalingene og øvrig lokalbefolkning, ble oppløst den 24. oktober samme året. På et allmannamøte i menigheten noen uker tidligere, den 13. september - ble det holdt en avstemning over hvorvidt kirkegården skulle opprettholdes. Det mest enstemmige flertallet ønsket en organisasjon som skulle vedlikeholde og sørge for fortsatt drift av kirkegården, og slik har det vært siden.

Gjennom 62 år, inntil kirka ble ødelagt og oppløst som kirkelig menighet, hadde 241 blitt døpt, 240 konfirmert, 59 brylluper og 79 begravelser. Omkring 10 pastorer har vært tilknyttet kirka, hvorav den siste ble pastor Wangberg. Menigheten bestod da av 150 medlemmer, hvorav de fleste sluttet seg til kirka med samme trosretning i Madison. Skal en forstå dette med menigheter (congregation) i de ulike trossamfunn i USA, må en glemme den norske

Barb Redepenning, Phillip Greseth, Eva Wahlstrøm Stacy og Kåre Olav Skolmli utenfor museet i Madison, MN - 4. oktober 2011

statskirka. Hegre kirke og andre lignende kirker ble - og blir - drevet gjennom dugnader og medlemskap. Økonomien er basert på kontingenter, donasjoner og frivillig arbeid. Tidligere ble donasjoner nøye proklamert og ga vedkommende en fremtredende posisjon. Noen så vel på det som en form for avlat, og denne rollen har blitt betydelig tonet ned de siste årene. Men du kjøper deg en plass, og fortsatt er donasjoner selve oljen i motoren.

Kirkeklokka ble solgt på auksjon i 1958 for 15 dollar. Klokka var en donasjon fra Hegre Ladies Aid. På klokka står følgende inskripsjon på norsk: "Gave fra Hegre Kvindeforening til Hegre Kirke. E. Ekeland, pastor". Klokka befinner seg i dag som et minnesmerke på The West Bank Lutheran Church Cemetery, omkring 12 miles øst av Appleton.

Det sies at Noel Bjorgan (Bjørnan) var medlem av Hegre kirke i alle år, og at hans søster Ella ble den første som ble døpt i kirka. De hadde sin farm straks nedenfor, og Noels far gikk hver juleaften ved midnatt bort til kirka og ringte i klokkene. Noel Bjorgan har fortalt at et annet sterkt Hegravn var organist gjennom et utall år, nemlig Eleanor Boraas. Det var gudstjeneste omtrent annenhver søndag. Med den fulgte en sosial sammenkomst med kaffe og iskrem om sommeren. Kirkebakken var datidens Dagsrevy.

Hegre Cemetery i Colman, Sør-Dakota

Flere fra Stjørdalen hadde slått seg ned i området nord av Sioux Falls i Sør-Dakota. Meråkerbyggen dominerte i Baltic. Noen trakk seg litt lenger nord. Blant disse var kjente familienavn som Weiseth, Molksness og Florness. Så tidlig som i 1878 hadde enkelte immigranter dannet Salem menighet. Men den raske forandringen fra "*rural to urban*" bosetning åpnet muligheter for å samle seg i mer lokale menigheter basert på nasjonal tilhørighet og doktriner. Sistnevnte førte til mange utbrudd og dannelser av frittstående nye menigheter. Slik skulle det også bli for de som slo seg ned rundt i området som skulle bli hetende Colman og Flandreau i Sør-Dakota. Salem menighet ble dannet den 28. september 1878 hjemme hos Peder O. Flatten, under ledelse av Johannes Ylvisaker. Han ble senere professor i St. Paul, MN. Til stede var forøvrig Nels Olsen, P. Flatten, Truid Marthinsen, John Kluge og Torgrim Torgrimson. Menigheten fikk ansatt pastor O. O. Sando fra Baltic. Vedkommende tjenestegjorde på den tiden i hele 17 ulike menigheter. Menighetens første gudstjeneste fant sted den 23. april 1879.

Peder O. Flatten

Ole Flatten

I 1880 kom presten J. A. Blilie til Flandreau for å tjene "*the Lutherans of the Norwegian Synod in Moody County*". Hans første gudstjeneste fant sted den 2. desember 1880. Med ham begynte en lang og trofast tid, hvor en nødvendig reorganisering førte frem til at Hegre menighet ble dannet. Rev. Blilie tjenestegjorde sammenhengende frem til 1919. En dag var det samlet en rekke mennesker hjemme hos Ole T. Bakkedahl: Nels Olsen, Bjorn Iverson, Ole Molksness, John Kluge, Andreas Olsen, John Florness, P.O. Flatten, Edward Hagen, Paul Florness, Peder Weiseth, Anton Flatten og Gustav Bakkedahl. Her ble en ny menighet organisert, verv fordelt og allerede den 11. mai 1882 ble en formell avtale inngått med Rev. J. A. Blilie, underlagt en årlig godtgjørelse på 50 dollar.

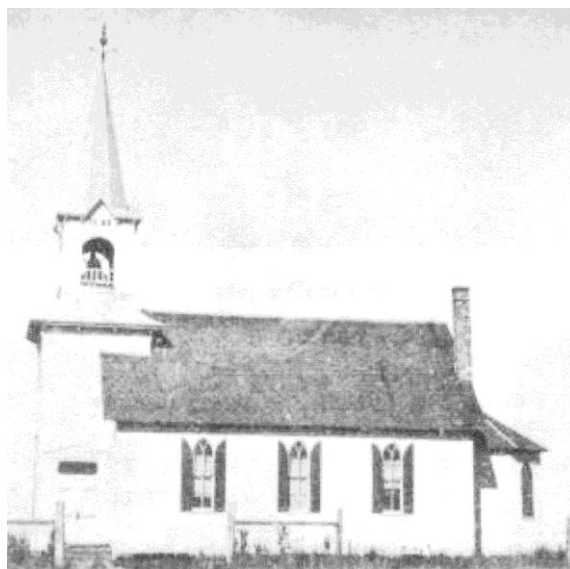

David Johnson, bestyrer av Hegre cemetery - og Kåre Olav Skolmli under et besøk vi gjorde den 4. oktober 2011

Det første medlemmet som ble døpt i menigheten var Ida Flatten, datter av Ole og Netta Flatten. Det skjedde den 2. desember 1880. Den første som ble konfirmert var Marie Bakkedahl den 15. mars 1882. De første som giftet seg var Alfin Olsen og Berit Marie Larson den 12. mai 1882. Det siste ekteskapet som ble inngått i menigheten var Floyd Bortnem og Isla Mikkelsen den 1. september 1946. Første begravelse fant sted den 3. oktober 1881, samme dag som Hegre Cemetery ble dannet. Da ble Gunhild Florness stedt til hvile. Den siste begravelsen fant sted den 30. desember 1946: Mrs. John Hilmoe. Dette avsnittet tilsier altså at menigheten eksisterte selvstendig i perioden 1880 - 1948.

En skal ikke stikke under stolen en rekke kontroverser. Følelsen av total frihet i Amerika førte raskt til splittelser. Navn på - og stedsvalg for bygging av potensiell kirke, satte i gang sterke diskusjoner, som medførte at flere personer trakk seg, forlot menigheten før den knapt hadde startet, gikk over til andre menigheter og/eller rett og slett dannet sin egen menighet. Den 25. mars 1892 ble det bestemt at menigheten skulle forandre navn fra Salem til Hegre. Det fremgår ikke hvorfor Hegre ble valgt som navn, men det ligger vel i sakens natur at de fleste sentrale medlemmene i den nydannede menigheten hadde sine røtter fra Hegra i Stjørdalen.

Nå kunne planleggingen av et kirkebygg starte. Byggekomiteen bestod av formann Ole Flatten, med følgende medlemmer: John Florness, Nils Johnson, Halvor Trelstad og Peder Sjelstad. "The cornerstone" ble nedlagt av pastor O. O. Sando den 2. desember 1892. Så begynte den tålmodige byggingen. Kirkespiret kom ikke på plass før i 1902, og et menighetshus kom i 1905. Kirka ble innviet i 1904 av presidenten for kirka: herr Bjorge. I 1917 ble *Norwegian synod* og *Hauge synod* slått sammen til *Norwegian Luthern Church of America*. Dette førte til at flere menigheter gikk sammen, eller dannet formelt samarbeid innen et såkalt kirkesogn (parish). Bilen kortet avstander bokstavelig, og Amerikas fundament var tross alt basert på lønnsomhet og korrekt forhold mellom næring og tæring. Rev. C. M. Austin ble den første pastoren innenfor det nye området. Han tjenestegjorde frem til 1930, da pastor O. H. Hove overtok. Sistnevnte pastor og hans kone berget menigheten i de harde 30-årene gjennom utstrakt bruk av musikk, kor og kultur forøvrig. I 1944 kom pastor L. O. Johnson til menigheten. Han fikk senere et kall og dro i 1948 til Madagaskar.

Hegre Church, built in 1892

Fru Bertha Hilmoe, tjenestegjorde innen Ladies Aid i over 70 år

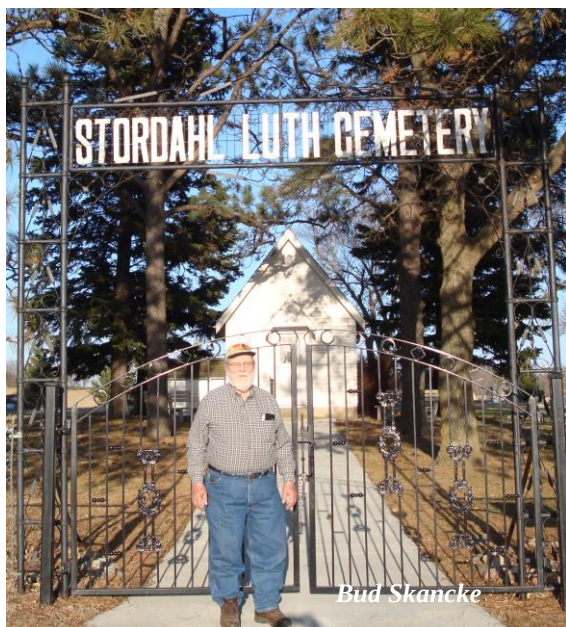

John Hilmoe var klokker i 37 år

Søndag aften den 18. mai 1947 ble Hegre kirke i Colman rammet av brann, trolig iverksatt gjennom en meget "electrical storm". Brannen ble oppdaget av noen naboer. Brannvesenet i Colman, Madison og Egan ble varslet, men grunnet forangående store nedbørsmengder var veien fullstendig i oppløsning og brannbilene kom seg ikke frem. Kirken brant ned i løpet av en time. Dette betydde slutten på Hegre menighet, som nå gikk sammen med Colman. I 1950 ble det arrangert en utendørs gudstjeneste på stedet hvor kirka hadde stått. Et monument ble samtidig avduket til minne om de som etablerte menigheten. I dag består fortsatt kirkegården, viss ansvar for vedlikeholdet er delegert til David Johnson.

Stordahl Cemetery i Dell Rapids, Sør-Dakota

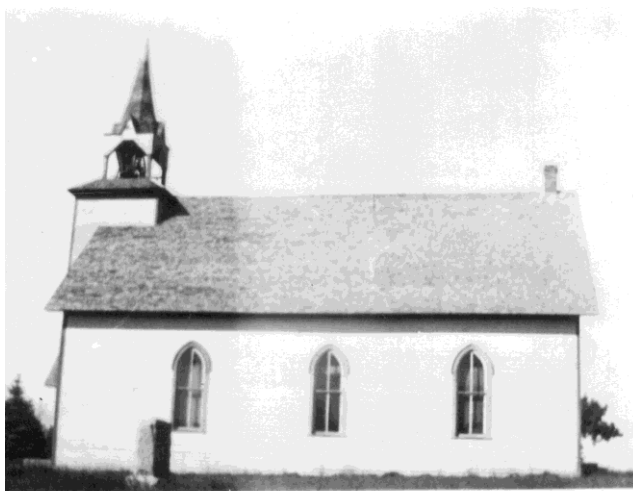
Når jeg første gangen så Stordahl nevnt i ulike stater i Amerika, tenkte jeg selvsagt først på Stjørdal som utgangspunkt for en eventuell gjendøpelse gjennom norske immigranter. Men jeg visste at jeg minst hadde to stedsnavn og forholde meg til: Stordal i Meråker og Stjørdal.

The Størdahl Church

Ja til og med hele dalføret Stjørdalen kunne være årsaken til navnet gitt til et sted, ei kirke eller en kirkegård i USA. Den kirkegården som ligger ved Dell Rapids nord for Sioux Falls i Sør-Dakota har i enkelte av sine papirer til og med satt en strek gjennom o-en, og altså innført den særegne norske ø-en. Det forvirret meg litt, inntil jeg fikk studert navnene på de som slo seg ned i nærområdet, samt dannet sin egen menighet og bygde ei kirke og en kirkegård. Minnehaha County straks innenfor grensa til Sør-Dakota er Meråker-land. Goodhue County rett øst av den samme grensa - inne i Minnesota, er Stjørdal-land. Stordahl Cemetery i Sør-Dakota har derfor navnet sitt fra Stordal i Meråker.

Den 15. april 2009 klokken 0830 står jeg på Stordahl Cemetery mellom Baltic og Dell Rapids, SD. Jeg visste at det en gang hadde stått ei større kirke der, men den var nå borte - og erstattet med en liten kopi. Det var en vakker morgen. Jeg hadde vært der i over en time

allerede. Faktisk hadde jeg vært der kvelden før i lag med Bud Skancke og lett etter 1. generasjon meråkerbygg som kom til området. Bud Skancke er selv etterkommer av disse, og en ekte meråkerkar, som skjært ut av Fonnfjellet - en liten julenisse som ved første oppsyn kan narre noen og enhver. Men det Mr. Skancke ikke vet om meråkerbyggen i USA, er ikke verdt å vite. Og han vet det meste om Meråker også, så her har du en autodidakt i ordets rette betydning. I tillegg eier han halve Baltic, er storentreprenør og utbygger, men jordnær som Blåstøyten selv. Et fantastisk menneske, og som ikke blir mindre når du vet at hele hans virke er basert på et enkelt papir og en blyant. For ham er PC, harddisk og laptop fremmedord. Han hadde tatt meg med rundt på flere kirkegårder (cemeteries), funnet navn og gravsteiner, og

Replica

bygd relasjoner på relasjoner - for ikke å si stein på stein. - Nå hadde jeg kommet tilbake for å nøste noen tråder før jeg skulle sette kursen mot Montana. Mens jeg ligger på kne og skraper vekk mose fra en gammel liggende gravstein tilhørende Lorentz Kleven Thoreson (se bind 9, side 47), stanser det en bil utenfor porten, ved siden av min leiebil. Et par stiger ut og kommer bortover mot meg. Med sin sedvanlige høflighet "kommer de med hånda" og fruen presenterer seg som Sharon Carlson, president for kirkegården. Alt er som vi vet stort i "junaiten", så noe mindre enn en president kunne jeg vel ikke forvente, selv for en enkel gravlund! Det var både hyggelig og overraskende, for ikke å si meget nyttig - for plutselig stod jeg der etter å ha reist halve jordkloden rundt - med historien til et lite Meråker-land midt ute på prærien. Presidenten, for øvrig gift med en svensk etterkommer, skulle på et møte i Sioux Falls, og deretter ville de at jeg skulle bo hos dem og være med på møte hos Sons of Norway i Madison neste dag - noen få mil lenger nord. Programmet ble lagt om både for meg og Sons of Norway, og jeg ble som en æresgjest i selskapet, hvor de var mer norske enn meg selv. Jeg måtte selvsagt holde et foredrag - og det gjør inntrykk når du ser at eldre amerikanere satt med blanke øyne og lyttet som nysgjerrige skoleunger til en fra det området deres forfedre forlot.

Sharon og Dan Carlson, april 2009

Som nevnt forvirret det meg litt å se at enkelte papirer skrev ”Størdahl” med ø, men får ta det som en geografisk forveksling. For med en gang navnene dukket opp i de samme papirer, ble det klart at her dreiet det seg kun om meråkerbygg, og dermed Stordal. De første som slo seg ned rundt Baltic og Dell Rapids var brødrene Thompson og brødrene Anderson Øien i 1869. Gunder, Ole, Petter Magnus og Gunerius var sønner av Guttorm (1809-1886) og Gaulaug Ekloe Thompson (1807-1896) fra Øvre Stjørdalen. Gertrud (1842-1919), ei søster av disse fire pionersønnene ble gift med Lorentz Kleven Thoreson, se bind 9, side 47.

Det var disse familiene og navnene som stod bak dannelsen av en menighet i området. Flere av ovennevnte personer møtes den 27. september 1874 for å danne en egen menighet (congregation). Men alt var ikke gjort over natta. Menigheten ble nok formet i 1874, men det var først den 22. mai 1876 at den ble en formell del av Hauges Synod under navnet Rosendahl Norwegian Evangelical Lutheran Congregation. Flere pastorer ble forespurrt uten at de kunne. En omreisende prest besøkte dem nå og da. Etter hvert inngikk menigheten samarbeid med tilstøtende menigheter om bruk av prester. På denne tiden skifter menigheten navn til Stordahl. Den 16. januar 1886 ble det bestemt å bygge ei kirke. Eistein Eisteinsen donerte 8 mål til kirketomt og kirkegård. Kirka ble ferdigbygd og innviet den 14. oktober 1888. Prislapp: 1 500 dollar. Pastor Moe tok kallet og tjente Stordahl kirke samtidig som han var prest i Willow Creek, St. Olaf og Norway menigheter.

Stordahl ble etter hvert et offer for det som rammet så mange menigheter. Folk flyttet på seg, jernbane og andre transportmiddel gjorde brått noe med ”avstandene”. Først splittet de seg kanskje i mindre samfunn da avstandene var lange. Deretter, da avstandene ble korte, sentraliserte de seg av økonomiske årsaker. Dertil kom uroen som har vært påfallende i mange menigheter da disse ble (for) store. Dissentere blant dissenter skilte lag og dannet egne trossamfunn. Plutselig den 7. juli 1892 bestemte ei gruppe seg for å bygge sin egen kirke på Highland, og andre eldre medlemmer i menigheten - som hadde flyttet inn til det mer urbane Dell Rapids - sluttet seg til St. Peter-kirka der inne, som ble ferdigstilt i 1901. Stordahl menighet ble splittet i tre kirker. Slik var det frem til 16. februar 1907. Da skilte de lag. Grunnlaget fra Stordahl smuldret opp. Likevel holdt de ut, og i april 1918 gikk Stordahl på nytt sammen med St. Peter. Trolig var det de dårlige tidene som førte til at Stordahl kirke ble nedlagt, og solgt i 1918 for 400 dollar. Kirkegården bestod, og består den dag i dag, under ledelse av president Sharon Carlson. Tømmeret fra kirka ble benyttet til å bygge et stort hus på Merle Stoffen farm. Et meget lite kapell ble satt opp på kirketomta. Dette ble bygd av Oluf Lyng.

Den første som ble gravlagt på Stordahl kirkegård, var Guttorm Thompson fra Meråker. Han døde i 1886. På Stordahl Cemetery hviler nesten kun meråkerbygg, og det synes som de ble veldig inngifte i hverandre - slik at kirkegården omtrent fremstår som et ”familiegravsted”, hvor det hittil hviler ca. 230.

Stordahl Church and Cemetery i Galesburg, Nord-Dakota

Galesburg ligger nordvest av Fargo i Nord-Dakota. Hit kom det en del trøndere. Dette var personer som først hadde kommet til Goodhue County i Minnesota, den vanlige veien via Red Wing. Relaterte familier i vårt avsnitt her, kom over til Amerika i 1867 og 1870, og er blant de som vi betegner som etappeutvandrere. Fra Goodhue County dro de i 1879 til Traill County i Nord-Dakota, hvor de slo seg ned rundt Galesburg. Det gikk ikke lenge før de følte behov for sin egen menighet og kirke. Blant de første som slo seg ned i det som skulle bli

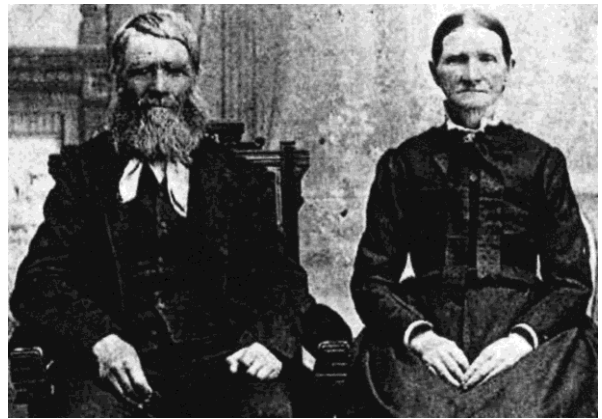
hetende Galesburg Twp var John Erickson og hans familie. Sammen med familien Ole Jystad ble de drivkraften for å etablere en menighet, en menighet og kirke som tok navnet Stordahl etter Stjørdalen hvor

de utvandret fra. Ole Jystad ble født i Trondheim i 1843, og ble gift med Ingeborg, datter til John Erickson straks etter ankomsten til Goodhue County. Det var nok svigerfar John Erickson som bestemte navnet på menigheten og kirka. Ole Jylstad og hans familie dro nordover til Dakota i 1874, og er nok årsaken til at svigerfamilien kom etter fem år senere.

Det var familien Ole Jystad som ga tomte til kirka. John Erickson ble født den 8. juni 1821 på Bremsethgjerdet på Skatval. I Norge het han Johan Eriksen, og ble konfirmert i Skatval kirke den 18. oktober 1835. Han giftet seg i 1844 med Ellen Pedersdatter, f. 27. juni 1820. Da kalte han seg for Johan Eriksen Øvergjerde. Da de utvandret til Amerika i 1867 hadde de 6 barn. Nå brukte han etternavnet Haldoaunet. Det yngste barnet døde under overfarten. John døde i februar 1893, mens Ellen gikk bort i 1912.

Deres sønn Peder ble over 100 år. En annen sønn, Martin - som var født i Stjørdalen i 1853, bygde seg ei

lita brakke i Galesburg på 3 x 4 m, hvor han bodde alene i flere år, før han giftet seg med Sigrid. Min slektsforsker i Norge, Turid Stokke Bakken - har funnet ut at charter member John Erickson benyttet flere etternavn enn de nevnt ovenfor så lenge han bodde på Skatval. Det igjen tyder på at han og hans familie flyttet rundt fra småplass til småplass, og det forundrer derfor ikke at han tok sin familie og utvandret.

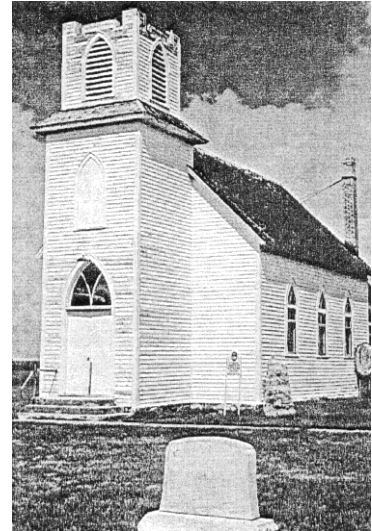
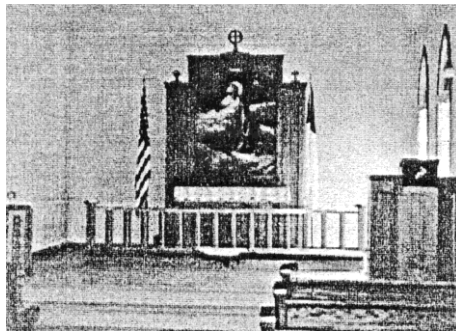
John og Ingeborg Erickson fra Skatval

Ovennevnte, sammen med familiene Ole Sather og Peter Auran, ble charter members, den 6. juni 1881. Under pastor Bersvend Anderson ble menigheten dannet under Hauge Synod, og tok navnet Stordahl. Siden donasjonsprinsippet var fremtreden, tok det flere år før ei kirke stod ferdig. Åpningen av kirka fant sted den 9. og 10. januar 1899, etter at et anbud fra en entreprenør på 1 717 dollar ble akseptert. Siden har kirka vært underlagt diverse utvidelser etter hvert som aktiviteten og økonomien forandret seg.

Stordahl Cemetery i Wildrose, Nord-Dakota

Anne Jonetta (1809-1900) og Josias Pedersen Hellesleiret (1813-1880) kom fra Hellesleiret på Hell til Amerika i 1858. Det heter seg at de kom i en båt som Josias var med å bygge og som het ”Brøderne” (usikker kilde). Familien bestod av mor, far og seks barn. Opprinnelig var de 7 barn, men ei datter, Karen Anna døde 11 år gammel hjemme i Norge. Turen tok 7 uker over til Canada. Deretter var det to uker ned til Holden Twp i Goodhue County, Minnesota. I tradisjonsfortellingen innen familien heter det seg at de utvandret til Amerika fordi Stjørdalselva vasket sakte, men sikkert vekk deres eiendom. Blant ungene var altså Peder (f.1838) og Johan (f.1844). De ble soldater i Borgerkrigen og begge to forsvant under en militær ekspedisjon, se bind 9, side 45. En tredje sønn i familien, var Carl Jonas Helle (døpt Karl Annas hjemme i Lånke i 1847), hovedpersonen i disse avsnittene. Familien Helle slo seg ned i seksjon 16 i Holden Twp, hvor de bygde opp en flott farm, som i dag eies av familien Bauer. Men stjørdalingene fikk ikke noe gratis. Først bodde de i jordhytter med ei tredør foran. Så bar de tømmeret på ryggen over 3 kilometer. Og allerede første høsten ble hele avlingen ødelagt av en hagelstorm. Det var da mor Anne Jonetta vandret et par norske mil for å få tak i nytt mjøl, som sliterkjerringa bar på ryggen tilbake.

På veien over Atlanteren, var det en svenske om bord som mistet sin store frakk, en frakk som også var hans seng. Kaptein Coen snudde den store båten og merkelig nok klarte de etter tredje forsøk å finne frakken. C. J. Helle, som var vitne til dette - var den gangen kun 11 år gammel. Hendelsen styrket ham i troen på det gode (kapteinen som snudde) og at det alltid er en mulighet, selv en prikk i det store intet.

Carl Jonas Helle giftet seg den 30. oktober 1868 med Ellenanna Skrove (1848-1898) fra Verdal. De fikk 9 barn. Hans to eldste brødre ble som nevnt borte i borgerkrigen. Bror Johan overtok gården. Carl Jonas fikk seg jobb på en annen farm. Rykte om bedre muligheter i Nord-Dakota nådde også folket i Holden Twp. Høsten 1902 dro derfor Carl J Helle og Ed Salveson nordover til Ray i Nord-Dakota på jakt etter et sted å slå seg ned. Her var det nok av ”locators” som viste de rundt for 10 dollar, og til slutt havnet de på et område ca. 7 miles

sørøst for Wildrose. Så dro de sørover igjen for vinteren. Da våren kom, flyttet de med sine familier nordover. I lag med dem var det og andre medlemmer fra slektene Helle og Salvesen. De kom til sitt nye landområde i Nord-Dakota den 3. april 1903. Nå hadde de en deadline på 6 måneder til å etablere sine "homestead".

Der oppe i ødemarken bygdes et lite samfunn med tålmodighet. Carl J. Helle og Ed Salvesen ble de første nybyggerne. Som pionerer ble det også de som dro i gang de andre nødvendige tjenester for å etablere et levedyktig samfunn (community). Og det var de samme navnene naturlig nok innefor politikken. Først skole, rådhus, kommunale instanser og postkontor. Etterpå kom andre nybyggere og etablerte sine servicetjenester avhengig av hverandre. Et lite tettsted vokste opp med farmer rundt i alle himmelretninger. Ed Salvesen ble postmester de første to-tre årene. Deretter overtok C. J. Helle. (Neste postmester ble myrdet). Postkontoret og

det lille samfunnet fikk navnet Stordahl. Men de manglet Guds hus. Og mens de klekket ut en plan for dette, fikk de budsendt en pastor som kom og holdt en gudstjeneste for dem. Dette var pastor T. Tonneson fra Minot. Og det ble en spesiell tjeneste den 30. oktober 1903. Da viet presten Carl Salvesen og Elisabeth Helle (1880-1903), datter til Carl J. Helle i deres hjem. De ble de første som ble gift i Stordahl, og samtidig smeltet slektene sammen i sterke og dominerende allianser. Påfølgende søndag ble den første gudstjenesten holdt, og påfølgende tjeneste ble holdt hjemme hos familien Walstad, der lille Wazel Walstad ble døpt. Men de savnet ei kirke.

Den 29. mai 1904 er de mest prominente personer i distriktet samlet hjemme hos lånkbyggeren Carl J. Helle. Hensikten var å danne en menighet, samt planlegge byggingen av ei etterlengtet kirke, ikke bare som et Guds sted, men et nødvendig samlingspunkt og forsamlingshus. Til stede var også pastor Stener Svenugson. Initiativet var Carl J. Helles, og med pastoren på laget gikk det fort å organisere og etablere en menighet. Det ble 32 medlemmer. Det skulle ta sin tid å få bygd ei kirke. Men menigheten blomstret, og det ble både søndagsskole, sangkor og andre organiserte tilstelninger og gjøremål. Det ble knyttet samarbeid med andre menigheter, og de både lånte og ansatte pastorer. Alt foregikk på skolen eller i private hjem. De lengtet så sårt etter ei kirke. I 1906 ble det gjort framstøt hva gjaldt donasjoner. Det gikk ikke så fort, de var ikke så mange i det lille samfunnet - men som nordmenn flest i Statene på den tiden så lærte de seg raskt hva tålmodighet var: *"What we don't accomplish today, we will fulfill tomorrow"*.

I juni 1908 ga Carl J. Helle fra Hell, Lånke og Stjørdalen grunnen til både ei kirke og en kirkegård. Igjen var det Carl J. Helle som måtte vise vei. I 1913 fikk han samlet en byggekomité, byggeprisen var overkommelig - donasjonene økte i omfang med god innhøsting. I 1914 stod kirka ferdig: ei ny Stjørdalskirke hadde reist seg. I gamlelandet kremtet nok kirkene i hele Stjørdalsdalføret fornøyd med. Prisen var 2 000 dollar. Kort tid etterpå kom det opp en liten stall, ei lita bygning som forlengelse - som skulle fungere som sakristi, en ovn i kjelleren og et gjerde rundt kirkegården, slik at den totale prislappen ble på \$ 3 900. Ladies Aid ble etablert så tidlig som i 1905, så interiøret kom raskt på plass. I 1915 ga Carl J. Helle også kirkeklokka til menigheten. Den veier ca. 1000 lbs (453 kg), og er en av de eldste og mest sjeldne kirkeklokker i USA.

Men ulykka rammet kirka. Den brant ned, og menigheten gikk i oppløsningen den 31. desember 1961 og ble en del av Grace Lutheran Church of Wildrose, nærmeste tettstedet til Stordahl. Men kirkegården står der med sin *replica*, sin klokke og grunnstein. I 1990 fant Gerald Olsen og Vern Halvorsen en slags kapsel i restene av grunnmuren. Det var som en hjemmelaget metallboks, som innholdt en liten bibel, to katekisma, ei avis fra 1915 og et håndskrevet brev på 6 sider. Alt på norsk. Det stod nok en viss lånkbygg fra Helleleiret bak dette også. Carl J. Helle døde den 30. september 1931, og er selvsagt gravlagt på "hans egen" kirkegård med navn fra vår egen kjære kommune her i Norge. Brian Salvesen, sønn av Golda Mae Salvesen - besøkte jeg i Main Street i Williston, ND våren 2009. Han er tippoldebarn av Carl J. Helle. Denne familiegreina har vært min kilde.

Brian Salvesen

Stordahl Church and Cemetery i Roscoe, Minnesota

En vakker septemberdag i 2008, besøker jeg Stordahl kirke vest av Zumbrota for første gang. Jeg holdt på med noe "research" vedrørende annen historie, og hadde kjørt litt rundt i området et par dager. Gjennom de jeg traff, ble jeg invitert med på blant annet gudstjenesten, en ypperlig anledning til å treffe eldre "stjørdalinger" under kirkefrokosten - som kunne eventuelt fortelle meg om det jeg var på jakt etter. Som gjest måtte jeg selvsagt også si noen ord før gudstjenesten begynte. Etterpå vandret jeg litt rundt, tok bilder og tittet i eldre protokoller. Den yngste protokollen er gjesteprotokollen, hvor de som besøker kirka som turister skriver sitt navn. Jeg ble behørig gjort oppmerksom på at jeg måtte "skrive meg inn". Da jeg griper fatt i pennen, ser jeg at det hadde vært lite besøkende den sommeren, kun et par navn de siste måneder. Så da jeg bøyde meg ned for å skrive dato og mitt navn på neste linje, leser jeg i vidvinkelen følgende to navn ovenfor: Eli og Marit Arnstad, Skatval, Norge. De hadde vært der kun timer før meg. Og da jeg senere på dagen hadde en avtale med Ardelle Revland, som snakker norsk og sitter på opplysninger jeg var ute etter, kunne hun fortelle at hun nettopp hadde hatt besøk av de to fra

We Welcome Our Guests			
Date	Name	Address (PLEASE PRINT)	Phone
	Amundrud	Minnesota, Ca	
	Hans Salvesen	South Minneapolis	
	Shirley Bolstad	Carleton MN	
	Eric Daniel Rude	Zumbrota	
	Eli Arnstad	Skatval, Norge	
	Marit Arnstad	Skatval, Norge	
	Hans Olav Løkken	Stjørdal, Norge/Norway	

Stjørdal. ”Verden er ikke stor”, tenke jeg selvsagt, men så var jeg da også i det området som er tetteste befolket med stjørdalinger utenfor Norge.

Til å begynne med var det to synoder i den delen av Goodhue County, Minnesota - hvor de fleste fra Hegra, Stjørdal, Skatval og Lånke slo seg ned. Den ene var Asplund, som stod sterkt forankret tilbake til Hans Nilsen Hauge, og den andre var Holden. Holden skulle etter hvert bli en slags moderkirke for mange andre kirker i Goodhue. Holden er i dag også den største i alle henseende, og står der som et monument over Muus og alle de andre pionerene innenfor kristenlivet. En mindre gruppering samlet seg rundt The Emmanuel Church of Asplund og berørte folket som slo seg ned i Roscoe Center, 5 minutters kjøring sørvest av Zumbrota i Minnesota. Denne lille gruppen gikk under navnet The South Prairie Church med Østen Hanson fra Telemark som religiøs leder, en selv lært predikant. Han hadde sine møter rundt omkring i private hjem, spesielt hos David Hoven. Denne Østen Hanson hadde stor innflytelse. Rev. B. J. Muus, som var utdannet ved Universitetet i Oslo, hadde så store tanker om Hanson at han mente at Hanson burde være pastor i Holden kirke, med ham selv som assistent. Det var nok denne telemarkingen og Hovenfamilien (stjørdalinger) som først begynte å snakke om en egen menighet i Roscoe Center. Det skal nevnes at Hansonfamilien ble inngift i Hoven/Skolmlislekta fra Stjørdal. Roscoe var et mindre tettsted med skole, meieri, butikk, smie etc. som utviklet seg da det gikk rykte om at jernbanen skulle anlegges gjennom Roscoe. Men jernbanen kom aldri, og Roscoe falt like raskt sammen som det ble dannet. Roscoe Center, noen kilometer unna, ble også liggende der snart kun som et kryss, med en skole og ei kirke, Stordahl Church. Og slik er det i dag, kun ei kirke og en liten tom townhall/skolebygning. Resten er farmer så langt øye kan se i et bølgende landskap, hvor mindre treklynger skjuler de små gårdsbygningene.

Den 1. juni 1877 kjøpte The South Prairie Group 2 mål i seksjon 10, Roscoe Twp av Elice G. Smith for 100 dollar. Dette ble senere utvidet i 1904 fra Norman Dickenson, og i 1970 fra Otto Hoven. I 1878 ble det oppnevnt en komité bestående av Lasse Trelstad, John Avelsgaard og Rollof Bordson. David Hoven fikk tak i tømmer og Ingval Moe fikk byggeoppdraget. Menigheten ble dannet den 9. september 1878, så byggingen gikk temmelig fort. Selv om kirka var temmelig tom, interiøret kom senere - var det ikke tomme ord som vandret som ekkoer i det store rommet. Det første møte og organiseringen gikk virkelig unna, takket være Osten Hanson som ledet det hele og ble valgt til president. Snart var alle verv og funksjoner tildelt, og statuttene vedtatt. Det økonomiske kom raskt på plass. Kirka hadde til da kostet 1 709 dollar. Løpende utgifter skulle fordeles gjennom en dollar fra hver ”house father” og 25 cent for hver ”single”. I 1884 valgte The Roscoe Center Church, som den ble kalt - og var en del av Emmanuel, å bli ei frittstående kirke under navnet The Stordahl Church, som et minne om Stjørdal i Nord-Trøndelag, hvor de fleste var vokst opp. Osten Hansen ble ansatt som pastor med en lønn på 150 dollar, med utbetaling to ganger i året: juni og november. Dertil skulle han motta to ofringer: Christmas and Pentecost (Whitesunday). Osten Hanson tjenestegjorde også i Emmanuel og Hauge i Kenyon og i St. Peter i Red Wing.

Kirka stod ovenfor mange oppgaver og utfordringer. En menighet på den tiden var mest som en domstol ovenfor sine medlemmer. Oppdragelsen ble satt i høysete og oppførselen nøye avpasset. Menigheten ble en skole for folkeskikk i henhold til de verdier og normer som lå innenfor trosretningen. Som et tillegg kan nevnes at Stordahl kirke etablerte et krisefond på 1970-tallet. Dette skulle hjelpe medlemmer av menigheten som ”*experience disaster and unusual hardship*”. Dette har kommet mange til nytte. En stall tilknyttet kirka ble bygd i 1888. Den ble solgt i 1940. Ut av protokollene ser en at i 1888 ble det bestemt at den som først ankom kirka hadde ansvaret for å tenne opp i ovnen, og påse at varmen ble

**Pastor Kathleen Lowery og tre generasjoner Hoven:
Brian, Gaylen, Bart og Blaire**

oppretholdt den dagen. Hanne Haugen ble kirkas første organist og Andrew Johnson den første klokkeren. Han holdt det gående i 35 år. På et bilde fra kirka fra 1893 ser en lærer Edward Ringstad med 51 barn (søndagsskole?). Da pastor C. C. Holter kom til menigheten, ble de en del av tidsskriftet: Budbæreren.

Både Ladies Aid og Ungdomsforeningen bidro oppover årene til at kirka fikk tilført både interiør, midler og åndelig føde. R. R. Greseth skulle slå gresset på kirkegården og det skulle gis til prestens hester. Den første konfirmasjonen fant sted i 1898. I 1899 ble det bestemt at kun barn skulle få frukt i kirka. I 1905 utaler kirka seg i skarpe ordlag ovenfor det politiske systemet i USA vedrørende forslaget om å forandre lengden på et skoleår fra fem til åtte måneder. I 1914 blir Sigrid Sunry organist. Hennes to brødre, Evans og Orrin møtte opp hver søndag og håndpumpet orgelet. I 1920 ble prestens lønn hevet fra 400 til 500 dollar i året.

Den 23. juni 1914 kom en kraftig tornado innover området og la kirka mest i ruiner. Et stort tap. Da både presidenten og visepresidenten var på reise til Norge, ble kirka nødt til å velge en midlertidig leder. Det ble Gunder Greseth, trolig fra Skjeldstadmarka. Han organiserte først en auksjon over det som ble igjen av kirka. Det innbrakte 222 dollar. Deretter ble menigheten innkalt til avstemning vedrørende å bygge ei ny kirke av murstein eller tømmer. Selv om den stipulerte prisen for ei

I 1914 ble kirka ødelagt av en tornado

mursteinskirke var beregnet til 800 dollar mer, ble det et stort flertall for dette alternativet. Samtidig ble det stemt over flere forslag vedrørende utseende, utforming, sitteplasser etc. Allmannamøte avgjorde det meste. En ny komité ble dannet for å få kirka bygd. Dette var alle stjørdalinger. Dertil fikk Ole Greseth, G. S. Greseth og Martin Hoven i oppdrag å fremlegge en plan for finansieringen. Både byggingen og økonomiske bidrag var helt avhengig av dugnader, donasjoner etc., - og det ble satt opp en slags tids- og arbeidsplan relatert til hver farm. Kunne ikke vedkommende delta, grunnet arbeid på farmen (væravhengig), måtte han betale 25 dollar. Målet var å få inn minst 8 000 dollar før en tok sjansen på å starte realiseringen av prosjektet.

En søndag sommeren 1915 la pastor M. G. Hanson (sønn av kirkas første pastor) ned grunnsteinen. Ved siden av steinen la de en metallboks med materiell som de følte var viktig å bevare for kommende slekter. Denne handlingen kjenner vi også fra andre kirker i USA. Spenningen var derfor stor den 11. juni 1978 i forbindelse med 100-års jubileet, da boksen skulle åpnes. Den inneholdt: en bibel, Landstads samlebok, Bornevennen (et barnemagasin), ei forklaring fra katekismen, Budbæreren (kirkemagasin), Red Wing Morning Republican fra 3. august 1915 (ei avis), Keyon news (ei avis), Skandinavian (avis) + en kort historieberetning vedrørende Stordahl kirke.

Ladies Aid ble mer og mer aktive gjennom basarer og lignende. Pengene kom sakte, men sikkert inn. Pigeforeningen og Juniorforeningen ble også viktige pilarer. Den nye kirka av murstein ble stadig utbedret. Nye nødvendige investeringer ble gjort. Til sammen kom kirka seg på et sted mellom 14 - og 15 000 dollar. Kirkas kjeller ble også benyttet av Røde Kors - som i og for seg var de samme kvinnene. Her ble det under ww1 sydd utstyr for amerikanske soldater. Ved en oppsummering i forbindelse med 50-års jubileum i 1928, viste papirene at 335 hadde blitt døpt, 105 konfirmert og 47 gifte. Stordahl kirke ønsket også å fremstå som "a musical Church", med sangkor, konserter og lignende. I 1924 ble det bestemt å gi kvinnene stemmerett i visse mindre saker.

Så til den mest interessante utviklingen. Fra den første menigheten og gudstjenesten ble alt formidlet både skriftlig og muntlig på norsk. Protokollen som finnes i kirka i dag, fra den tiden - er fin og tydelig norsk håndskrift. Meget se- og leseverdig. Etter hvert reiste det seg røster om å gå over til engelsk, spesielt pastor Hall kjempet for dette, men menigheten var tvers igjennom norsk både i sinn og sjel, så først i 1931 ble det vedtatt - etter avstemning - at hver tredje gudstjeneste skulle forrettes på engelsk. Noen år deretter ble det bestemt at annenhver gudstjeneste skulle foregå på engelsk. Menighetens statutter og fortegnelser var så sent som i 1940 fortsatt på norsk - til tross for at det nå var 2. og 3. generasjons stjørdalinger som utgjorde menigheten. Samme år ble det en ny avstemning, som medførte at hver tredje gudstjeneste skulle foregå på norsk. I protokollen fra sekretæren det året, kan en lese at kvinnene fikk delta i avstemningen - til tross for at det ikke var i henhold til menighetens grunnlov. I 1941 skrives "the church minutes" for første gang på engelsk. Da krigen var over, var det også over med norsk som språk i alle sammenhenger i menigheten. Sett i relasjon til at det var omkring 100 år siden de første nordmenn og stjørdalinger slo seg ned i området, må dette sies å være et sterkt vitnebyrd om tilhørigheten til gamlelandet. At kirka opprettholdt sine tradisjonelle rutiner og konservative holdninger, vitner også sitteplassene om. Langt inn på 1900-tallet satt fortsatt kvinner og barn til venstre og menn satt til høyre. En gutt byttet plass "at the long pants stage", det vil si etter å ha blitt konfirmert. Under mitt besøk i 2008, ble det visket at fortsatt hadde enkelte familier og personer sine faste sitteplasser!

I USA går folk i sine kirker på søndager

Da Mattie Trelstad og John Holthe ble gift i kirka i mai 1911, var dagen vakker, men med kraftig vind. Idet en bryllupsgjest skulle gå opp trappa til kirka, tok et vindkast hatten og blåste den av sted. En hatt på den tiden var en manns verdighet, og etter seremonien ble det satt i gang leting. Men hatten var borte. Da tornadoen tre år senere knuste kirka, ble hatten funnet i restene av kirkespiret.

Da jeg besøkte Stordahl kirke påskedagen i 2009, måtte jeg selvsagt hilse menigheten ved å snakke litt om meg selv, om Stjørdal og min tur til USA. Deretter deltok jeg naturligvis i gudstjenesten - som ikke er så lang som i Norge, men som desto mer drar menigheten inn i seremonien. Først er det frokost eller kaffe i kjelleren (kirkestallen), siste timen før gudstjenesten begynner. For flere søndager på forskudd er det satt opp hvem som skal lese

”ord for dagen”, hvem som skal ”underholde” etc. Pastor Kathleen Lowery holdt en glimrende preken, så jordnær, så kort og overkommelig. Siden det var påske måtte hun bruke ett minutt på det forpliktende evangeliet om Jesus oppstandelse. Deretter gikk hun over til å snakke om det hun kalte ”*the rest of the story*” (resten av historien). Det er et godt uttrykk. ”*The rest of the story*” blir for de som følger etter meg å finne flere kirker og kirkegårder i Nordstatene, med tilknytning til våre forfedre som dro fra vårt distrikt, men som tok med seg sitt stedsnavn over. Røtter er ikke alltid så enkle å fjerne.

Vernes Church i Devils Lake, Nord-Dakota

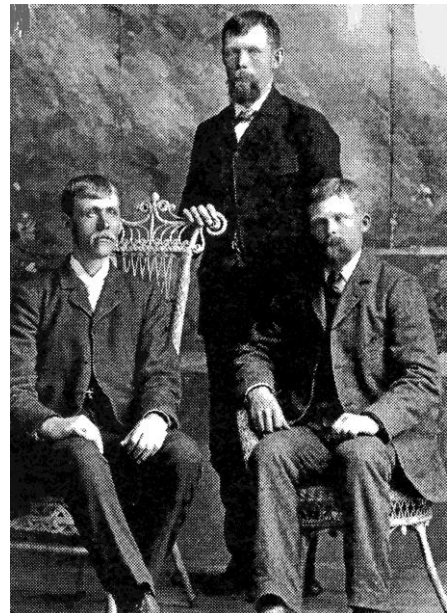
Vernes kirke var et kjent landemerke i North Minnewaukan Township fra 1906 til 1930. En ikke så veldig lang karriere for et kirkebygg, men givende nok for de som en gang lengtet etter sin egen kirke. Menigheten ble offisielt dannet den 5. november 1899 av presten J. J. Strandness. Et par uker senere fikk de sin lovgivning, og bestemte at navnet skulle være

Alvern og Jerry Wentzel . Alvern er min kilde og barnebarn av kirkens grunnleggere

Vernes kirke etter "*the nine hundred year old Viking church in Stjordalen, Nord-Trondelag, Norway.*" De tok nå litt i hva gjaldt alderen, og det er nok ikke alle som kanskje mener at Viking og kirke står så godt til hverandre, men det var nå deres måte å uttrykke sin tilhørighet til Værnes og Stjørdal. Charter members var:

Ole P. Borstad, H. Gunderson, T. P. Thompson, Ole Wold, Louis Storman, Thorwald A. Gulseth, Martin Gulseth, Peder Elvrum, K. A. Borstad og Even Evensen. Nevnte O. P. Borstad (Børstad) er bror til bestefar til Alvern Wentzel, som er min kilde. Menighetens første oppgave var å sikre seg presten Strandness. Fra 1901 benyttet Vernes samme prest som St. Olaf Lutheran Church i Devils Lake. I 1905 kom menigheten under lovverket til Nord-Dakota. Samme år gir Gunnar L. Ulstad 2 acres av sin grunn til kirke og kirkegård. Denne Ulstad er omtalt i kapittelet som starter på side 100. Det skal nevnes at Ole Wold, som var sentral i kirken, ikke skrev hjem til Stjørdal etter sin ankomst til Amerika - og det gikk derfor mange brev fra Stjørdal til andre utvandrede stjørdalinger, hvor de lurte på hvor han var.

Kjelberg Borstad, Peter Anderson og Ole P. Borstad fra Stjørdal

Kirka ble bygd i 1906 for \$ 2 500.- Møbler kom ikke fullstendig på plass før fire år senere til 500 dollar, og var en donasjon fra Young People's Society og the Ladies Aid. Pastorens lønn var 200 dollar pr. år. Først den 27. juni 1912 ble kirka innviet og "the corner stone" nedlagt. Gjennom mange år ble ungene konfirmert på norsk. Menigheten var spesielt stolte av sitt

sangkor som i 1912 bestod av Martin Thompson, Bernard Jacobson, Lauritz Johnson, Nora Olson, Mathilda Grendahl, Selma Gunderson, Dagny Gunderson og Anna Thompson. Gjennom en årrekke var Olga Borstad, Mathilda Grindahl og Ida Evenson organister og dirigenter av koret.

Carl Ertzgaard (stjørdaling)

Vernes kirke i 1915: Lena Berger, Anne Grinaker og Jens Svee

Den 1. januar 1931 bestemte menigheten seg for å slutte seg til St. Olaf, som hadde åpnet sin nye kirke, - og Vernes kirke ble stengt. Vernes ble deretter solgt til *Seven Day Advent*, og flyttet inn i sentrum av Devils Lake. I dag står det som er igjen av Vernes kirke som et anonymt bolighus. Vernes kirke i Devils Lake ble ikke bare den yngste, men den med korteste levetid, som den totale motsetning til sin moderkirke i Stjørdal på alle måter.

Varnes Church i Fertile, Minnesota

Varnes kirke ligger ved Fertile, Polk County - nordvest i Minnesota, og er svar på Varnes kirke på Stjørdal. Den ble etablert av utvandrere fra nettopp Stjørdal. Menigheten ble dannet den 23. juni 1881, i Andreas H. Hammers hus, med pastor A. Oftedal som leder. Sekretær var Even Enneberg. Sistnevnte ble etter hvert også kirkens klokker. Møtet begynte med gudstjeneste og barnedåp: dåpsbarnet var Henry Selmer, sønn av John Thompson. Andreas og Mali Hammer utvadret fra Hammertrøen på Stjørdal i 1865, med sine to sønner: Haakon og Ludvig. At folket valgt navnet Varnes er derfor helt logisk. Historien om Hammerfamilien kommer i Stjørdalens krønike, bind 12.

De som var tilstede (Charter members) var: Andreas H. Hammer og hans familie, Kittil Syvertsen Green med familie, Ole K. Holen med familie, Herr og fru Haakon A. Hammer, Even O. Enneberg, John Thompson med familie, Bernt Lindberg med familie, Knut H. Berg d.y og enken Barbro H. Berg. Blant disse ble det oppnevnt en komité som skulle finne kirketomt og gravplass. Etter at menigheten ble organisert, gikk de inn i samme "kall" som Little Norway og Sundal. Det ble naturligvis litt att og fram de første årene. De ønsket for all del ikke å ha gjeld, og gjennom donasjoner dro det seg sakte, men sikkert mot bygging. Ole Moen tilbød menigheten 2 1/2 acres til gravplass. Dette ble akseptert. I og med at kirke og nye gravplass kom - ble den gamle gravplassen flyttet, underforstått: de få gravene ble regelrett flyttet.

Varnes kirke ble bygd i 1890 for 807 dollar. De første årene hadde ikke menigheten råd til stoler. De satt på bordkledningsbord. Etter hvert ble det tatt med noen stoler, men først i 1903 ble kirkebenker montert til 8 dollar pr. stk. Kirketårnet kom til i 1899 for 590 dollar. Det ble bygd av Ole Rendal. I 1902 bygde de kirkestall til hestene. - Menighets kvinneforening (Ladies Aids) ble stiftet i 1887. Det var kvinneforeningen som anskaffet og bekostet klokken i tårnet for 300 dollar. Orgelet, prekestolen, alter og alterringen ble bekostet av kirkens *pigeforening*, som senere gikk inn i kvinneforeningen. Ungdomsforeningen anskaffet lysekroner. Dugnad og donasjoner betalte og bygde tross alt opp fellesskapet blant nordmenn i Amerika, ikke stat og kommune - slik som i gamlelandet. Kirka ble offisielt vigslet først den 8. juli 1903 og dermed innviet av professor J. N. Kildal.

Kelsie Nelson og Craig Balstad

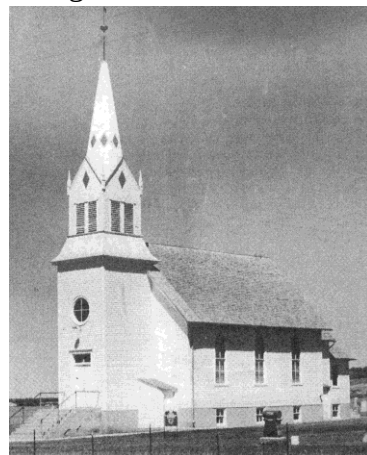
Paul og Jean Aakre

Et anneks ble oppført i 1919, til bruk for foreninger, søndagskole etc. Første søndagskole ble holdt i 1885. Den ble kombinert med engelskundervisning holdt av frøken Ragna Berg. Hva gjelder utviklingen av trosretning, ble kirka fra 1917 tilsluttet *Den forenede kirke, Den norske synode* og *Hauges synode*, det som ble hetende "*The Norwegian Lutheran Church of America*". Varnes kirke gjennomførte de første seksti årene (frem til 1941) ca. 1 350 gudstjenester, foruten et utall med oppbyggelses- og samtalemøter. 410 ble døpt, 343 konfirmerte, 151 jordfestet, 51 brudevielser og 2 686 nattverdsgjester.

Menigheten gikk over til gudstjenester på engelsk i 1934. Elektrisitet kom først i 1949. Det skal også nevnes at Dorothy Berhow (Mrs. Muret) var organist i over 50 år. Etter hvert som menigheten minket grunnet avfolkning - ble det ikke hverken behov eller lønnsomt å opprettholde kirka. En slo seg sammen med andre menigheter, en ganske så vanlig praksis på prærien. Siste gudstjenesten var nyttårsaften i 2004. 13. august 2006 var 280 personer med å feiret 125 års jubileet. Den 29. januar 2009 ble kirka flyttet til et parkområde (playground) inne i selve byen Fertile. Kilder og medhjelpere: Kelsie Nelson (datter) og Craig Balstad (far) som er i slekt med charter members. De bor nå i Pine Island, MN. Paul Aakre er slektning av tidligere prest i menigheten. Bor utenfor Seattle. Alle er ivrige innen slektsforskning og lokalhistorie. Kelsie Nelson ga meg et trestykke fra originalkirka. Dette er donert til Stjørdal museum.

Vernes Church and Cemetery i McIntosh, Minnesota

Ikke så langt øst for Fertile, Minnesota - ligger et lite tettsted kalt McIntosh i Hill River Twp, Noen miles utenfor byen ligger ei ganske så ny og moderne kirke hva gjelder arkitektur. De fleste kirker nybyggerne i Amerika reiste, var ganske så standardisert hva gjelder høye tårn. Slik var den opprinnelig Vernes kirke ved McIntosh også, men grunnet lynnedslag den 22. august 1992 - med påfølgende brann - ble originalkirka totalt ødelagt, og ny kirke bygd i 1993. Der den høyreiste kirka stod i mest 100 år, står det i dag ei temmelig så lav og spesiell kirke, med tilhørende kirkegård. Og navnet tok den nyetablerte menigheten i 1884 fra Vernes kirke i Stjørdal. Forslaget kom fra "charter member" Nils Kristoffersen Slungård fra Austre Slungård i Stjørdal. I Amerika ble han hetende Nels Christoffer Slungaard. Som for de fleste kirker i Amerika tok det lang tid fra ideen, dannelsen av en menighet og til bygget stod ferdig. Dette skyldes det sunne systemet med donasjoner. En lånte ikke penger, gjorde ikke vedtak eller innkjøp før penger var konkret tilkommet. Det meste gikk på dugnader og innsamlinger gjort av ulike foreninger tilknyttet menigheten.

Selve menigheten ble dannet den 17. desember 1884, hvor det ut av navnene på tilstedeværende (charter members) indikerer at det ikke kun var stjørdalinger til stede, ei heller trøndere, men nok folk fra andre deler av Norge. Så hvordan og hvorfor Slungård familien fikk så stor innflytelse at Vernesnavnet ble valgt, er ukjent. Det var heller ikke Slungaard familien som ga tomte, men en Knut Svennes. Men både far og sønn Slungaard var sentrale under den første styreperioden, med sønnen Johan Slungaard som sekretær og faren som diakon (deacon).

Nils og Beret Slungaard i Minnesota

Nils Kristoffersen Slungård kom altså fra Austre Slungård øst av Værnes på Stjørdal. Han ble født den 28. januar 1830 som sønn av Kristoffer Nilsen Slungård (1793-1864) og Ingeranna Jørgensdatter Hegge fra Skatval (1799-1855). Nils Slungård fikk skjøte av faren den 11. juni 1855 for 500 spd. Den 16. april 1857 gifter han seg med Gjertrud Olsdatter Bår fra Skatval, født i 1833. De får sønnen Kristoffer den 30 april 1857, døpt den 31. mai s.å. De datoer og år som er nevnt i Stjørdalsboka, og på gravsteinen i Amerika - er ikke i samsvar med kirkebøkene. Faktisk står det i kirkeboka at Kristoffer ble født den 31. april, en dato som ikke finnes i vår tidsregning. Mor Gjertrud skjenker familien en ny sønn den 13. november 1859 og dør den 12. november samme år. Dette er jo umulig, så jeg fant ut at sønnen, Johan ble født den 13. oktober. Mora dør "i barsel" den 12. november og blir gravlagt den 23. november, samme dag som sønnen blir døpt. Enkemann Nils gifter seg på nytt den 27. april 1863 med enke Beret Eriksdatter Melby fra Lånke, som var nesten 20 år eldre enn ham selv. Vanligvis var det andre veien ved store aldersforskjeller. Den 9. april 1866 selger Nils gården for 1 100 spd til Peter Olaus Danielsen Øfsti og utvandrer med sin nye kone og to sønner til Amerika samme vår.

Første pastor: N. Heierman

Pastor 2011: Ryan Rasmussen

I 1889 ble selve kirka bygd. Ladies Aids og andre relaterte foreninger jobbet intenst, satte tæring etter næring - og kirka fremstod mer og mer i all sin prakt. Lutheran League ble organisert i 1910 og i 1927 ble det laget en kjeller under kirka, som naturligvis var etterlenget som lokale for mange av kirkas aktiviteter. Den første presten var Nicolai Heierman, og etter ham frem til i dag har 15 andre hatt sitt kall tilsluttet Vernes Lutheran Church ved McIntosh (14 miles nw of Fosston). Dagens pastor er Ryan Rasmussen. Samtlige Gudstjenester var på norsk frem til 1929. Da ble det bestemt gjennom votering at 1/3 av gudstjenestene skulle foregå på engelsk og 2/3 på norsk. I 1935 ble halvparten forrettet på engelsk. I 1942 ga menigheten pastoren fritt valg. De tre første årene etter krigen var kun fire gudstjenester på norsk, og fra utgangen av 1948 har alle vært på engelsk.

Så den 22. august 1992 skjer det fatale. Et lynnedslag førte til at kirka brann ned til grunne. Menigheten lot seg ikke knekke. På amerikansk vis med donasjoner og dugnad, ble ei ny kirke reist, og den som står og virker i dag ble offisielt åpnet den 5. februar 1993 til en sum av 185 307 dollar. I dag finner du kirka og kirkegården langt ute på prærien, og en kan undre seg hvorfor en bygde ei kirke så "avsidesliggende". Til det er å si at det

var mange menigheter på den tiden emigrantene etablerte Vernes kirke. Disse var litt konkurrenter og bygde litt fra hverandre. Sekundært var området på den tiden som et tettsted med skole, butikk, meieri, postkontor etc. Utviklingen etter krigen "la ned" disse stedene og folk flyttet inn til de større tettstedene/byene. Noen kirker ble revet og gikk inn i andre menigheter (trossamfunn), andre fulgte med på flyttelasset - mens noe få ble stående litt ensomme igjen da utviklingen forlot dem.